

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький державний університет внутрішніх справ**

ДЕМЧИШИН ДМИТРО АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.343.3 (477)

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ХУЛІГАНСТВУ В УКРАЇНІ**

**12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Маріуполь – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому державному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Вітвіцький Сергій Сергійович,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
ректор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Житний Олександр Олександрович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету

кандидат юридичних наук, доцент
Бодюл Євген Миколайович,
Департамент персоналу МВС України,
начальник управління професійної
освіти та науки

Захист відбудеться «23» вересня 2021 року о 09.00 на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 11.737.01 у Донецькому державному університеті внутрішніх справ за
адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного
університету внутрішніх справ за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала
Луніна, 89.

Автореферат розіслано «20» серпня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.О. Данилевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна Україна являє собою розвинуту, амбітну державу, котра прагне зайняти гідне місце на міжнародній арені та стати членом Європейського Союзу. Однак наразі в країні існує низка проблем, без вирішення яких мета євроінтеграції не зможе бути досягнена у найближчий час. Головною із таких проблем є надмірно високий рівень кримінально протиправної діяльності, в особливості мова йде про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності. Громадський порядок – це фундамент, на якому тримається соціальна сфера життєдіяльності громадян країни. Це підтверджує і головний Закон держави – в Конституції України зазначено, що в інтересах громадського порядку можуть бути обмежені навіть права людини і громадянина. Під останніми законодавець розуміє свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 3 ст. 34), свободу світогляду і віросповідання (ч. 2 ст. 35), свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ч. 1 ст. 36) тощо. У ч. 1 ст. 1 чинного Кримінального кодексу України 2001 року одним із завдань, покладених на кримінальне законодавство також визначено забезпечення охорони громадського порядку. Однак, не дивлячись на кримінально-правовий захист, саме громадський порядок часто стає об'єктом суспільно небезпечного посягання, одним із найбільш розповсюджених видів якого є хуліганство.

Відповідно до даних Міністерства внутрішніх справ та Офісу Генерального прокурора середній коефіцієнт хуліганства у загальній структурі кримінально протиправної діяльності за період з 2013 по 2020 рік складає 0,79%. Всього за досліджуваний часовий проміжок було зареєстровано 31506 хуліганств. У 2013 р. було зареєстровано 6315 хуліганств (1,12% від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень), у 2014 р. – 4962 (0,94%), у 2015 р. – 4120 (0,72%), у 2016 р. – 3896 (0,68%), у 2017 р. – 3308 (0,67%), у 2018 р. – 3215 (0,69%), у 2019 р. – 3290 (0,78%), у 2020 р. – 2400 (0,72%). При цьому, не дивлячись на достатньо позитивну тенденцію, відображену в офіційній статистиці, фактична кількість такого роду протиправних діянь залишається не встановленою, що обумовлено їх високою латентністю. Наведені статистичні дані також є свідченням існування стабільної криміногенної загрози як громадському порядку та моральності, так і майже всім іншим суспільним відносинам, що можна пояснити політично та економічно загостреною ситуацією в Україні. Все це підтверджує об'єктивну необхідність у поглибленні соціального контролю над заходами, які здійснюються з метою запобігання кримінально протиправним діянням, а також у створенні сучасних, більш ефективних стратегій запобігання хуліганству в межах дотримання прав та свобод людини та громадянина.

Ефективність боротьби з хуліганством залежить не тільки від консолідації зусиль правоохоронних органів, але й у першу чергу – від якості взаємодії вчених і практиків, зацікавлених у реалізації завдань, покладених на вітчизняну кримінально-правову політику. Саме такий симбіоз дозволить створити якісний

науковий продукт, гідний для інтеграції у практичну діяльність. Тенденції останніх років вимагають від учених регулярного та глибокого дослідження кримінологічної ситуації в державі, а також корегування тактики протидії хуліганству.

На сьогоднішній день питанням, пов'язаним із кримінологічним та кримінально-правовим запобіганням кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності взагалі та хуліганству зокрема присвятили свої праці такі вчені як П.П. Андрушко, А.М. Бабенко, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулін, В.М. Бесчастний, В.І. Борисов, Р.С. Веприцький, В.Д. Воднік, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, Н.В. Карчевський, О.О. Кваша, М.О. Кисильов, М.Г. Колодяжний, О.Є. Користін, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, О.М. Литвинов, В.О. Меркулова, П.П. Михайленко, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Є.С. Назимко, А.В. Півень, П.П. Сердюк, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Д.М. Тичина, В.О. Туляков, Д.В. Федоренко, В.П. Філонов, М.І. Хавронюк, С.І. Халимон, І.М. Чекмарьова, В.В. Шаблистий, В.І. Шакун, С.С. Яценко та інші фахівці. Однак, не применшуючи суттєвий внесок науковців у розробку досліджуваної проблематики, слід наголосити на відсутності актуальних наукових досягнень, які б позитивно вплинули на сформовані тенденції функціонування системи протидії кримінально протиправній діяльності, зокрема й у сфері громадського порядку. Наразі не в повній мірі встановлено детермінаційний комплекс, котрий впливає на вчинення хуліганств, не надано вичерпний портрет його жертв, рудиментарними є заходи запобігання розглядуваному суспільно небезпечному діянню.

Таким чином, необхідним є створення модернізованого підходу до вивчення особливостей запобігання хуліганству, котрий надасть можливість удосконалити вітчизняну нормативно-правову базу, що і визначає актуальність даного дослідження для наук кримінально-правового циклу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до основних положень плану заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. Тематика роботи корелюється з п.п. 5.1. «Теоретичні проблеми злочинності та її детермінація. Кримінологічна політика України» та 5.6. «Удосконалення форм і методів запобігання злочинам» додатку 5 Наказу МВС України «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років» від 16 березня 2015 р. № 275. Роботу виконано в межах науково-дослідної теми Донецького юридичного інституту МВС України «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС

(Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 рр. (номер державної реєстрації 0120U105580).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексне дослідження кримінологічних особливостей запобігання проявам хуліганства, складення детальної кримінологічної характеристики такого роду суспільно небезпечного діяння, а також розробка сучасної системи заходів та засобів запобігання.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

- дослідити історію становлення вітчизняного кримінального законодавства в частині еволюції хуліганства як кримінального правопорушення;
- дослідити соціальну обумовленість кримінально-правової заборони хуліганських дій;
- надати кримінально-правову характеристику хуліганству;
- охарактеризувати стан і тенденції хуліганства в Україні;
- виокремити детермінанти, що впливають на вчинення хуліганства;
- визначити кримінологічно значущі ознаки особи, яка вчиняє хуліганство та його жертви;
- розглянути загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання хуліганству.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері запобігання кримінально протиправній діяльності.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика та запобігання хуліганству в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження являє діалектичний метод наукового пізнання, що дозволяє розглядати правові та організаційно-функціональні аспекти запобігання хуліганству у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Для виконання поставлених завдань застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволили всебічно вивчити об'єкт дослідження. *Загальнонаукові* методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали можливість деталізувати зміст питань, розглянутих у дисертації (розділи 1–3). У дослідженні також було використано спеціально-наукові методи, зокрема: *формально-логічний та логіко-семантичний* метод надали можливість з'ясувати алгоритм побудови основних дефініцій та удосконалити понятійно-категоріальний апарат (розділи 1-3); *історико-правовий* метод використано під час дослідження генези хуліганства та кримінальної відповідальності за його вчинення (підрозділ 1.1); *компаративний (порівняльний)* метод застосовано під час аналізу національного досвіду зарубіжних держав та міжнародних рекомендації (розділи 1-3)); метод *контент-аналізу* дав змогу дослідити матеріали кримінальних проваджень за окремими параметрами з подальшою інтеграцією одержаних результатів (розділ 2). Метод *порівняльно-правового аналізу юридичних норм та практики їх застосування* використано під час аналізу правових засад запобігання хуліганству, координації та взаємодії між окремими суб'єктами системи (розділи 2,3). *Соціологічні* методи використано для

вивчення думки фахівців відносно розглянутих проблемних питань та визначення детермінант хуліганства (розділи 1-3); *психологічні* та *антропологічні* методи надали можливість сформулювати кримінологічний портрет осіб, які вчиняють хуліганства та жертв цих суспільно небезпечних діянь (підрозділ 2.3); за допомогою методу *системного аналізу* визначено систему заходів запобігання хуліганству (розділ 3); *статистичний метод* дозволив проаналізувати зібрані емпіричні дані, а також офіційну статистичну звітність (розділи 1–3). *Структурно-логічний* метод застосовано для визначення основних напрямків удосконалення і оптимізації функціонування механізму запобігання хуліганству в Україні (розділ 3).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені результати вивчення 1008 кримінальних проваджень, порушених за фактами вчинення хуліганств у 2015-2020 рр.; державна та відомча статистична звітність різних періодів, слідча та судова практика; аналітичні дані Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, а також громадських організацій за 2015–2020 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дослідження є першим в Україні монографічним дослідженням теоретико-прикладних проблем запобігання хуліганству, з урахуванням його інтегрально єдиного розуміння та сучасних тенденцій, покладених в основу діяльності підрозділів, котрі входять в структуру МВС України. Із урахуванням отриманих результатів, у дослідженні сформульовано низку принципово нових для наук кримінально-правового циклу положень, які виносяться на захист, зокрема:

уперше:

- надано визначення поняття «загальносоціальне запобігання хуліганству», під яким запропоновано розуміти сукупність соціально-культурних, економіко-політичних та педагогіко-правових заходів та засобів, спрямованих на раннє встановлення та усунення деструктивних явищ, котрі обумовлюють та/або сприяють вчиненню кримінально протиправних хуліганських дій;

- надано визначення поняття «спеціально-кримінологічне запобігання хуліганству», під яким необхідно розуміти сукупність засобів та заходів, спрямованих на усунення детермінаційного комплексу та фонових явищ, провокуючих хуліганські дії, котрі здійснюються спеціальними органами, організаціями (у т.ч. – громадськими) та установами, однією з функцій яких є протидія кримінально протиправним діянням проти громадського порядку та моральності;

- надано визначення поняття «індивідуально-профілактичне запобігання хуліганству», під яким необхідно розуміти комплекс кримінологічних заходів та засобів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та корекцію особистісних якостей людини (ціннісні орієнтації, мотиви тощо), котрі спотворюють у її свідомості встановлені заборони на порушення громадського порядку і моральності та обумовлюють прагнення вчинити хуліганські дії з метою самореалізації та демонстрації антигромадської поведінки;

– розроблено типовий кримінологічний портрет хулігана. Доведено, що хуліган – це працездатна особа чоловічої статі (94%), у віці 18–39 років (65%), яка має середню та/або професійно-технічну освіту (65%), не працює і не навчається (70%), не перебуває у шлюбі (72%) та не має дітей (71%), схильна до зловживання вживання спиртними напоями (73%). 76% хуліганів мешкають у тому ж населеному пункті, де вчинили кримінальне правопорушення. 70% осіб, які вчинили хуліганство раніше не вчиняли його та не мали судимості за вчинення інших злочинів;

– із урахуванням сучасних тенденцій, котрі покладені в основу реформування системи МВС України, розроблено заходи запобігання хуліганству на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях;

удосконалено:

– підходи до ретроспективного аналізу хуліганства. Встановлено, що історична гносеологія феномену хуліганства полягає у предметному підході до вивчення об’єктивних та суб’єктивних чинників, котрі обумовлюють суспільно небезпечну поведінку кримінального правопорушника, котрий посягає на громадський порядок, який вважається базисним рівнем кримінально-правового захисту. Історична гносеологія хуліганства відтворюється в комплексному, загально-цільовому, кримінологічному контексті – визначенні та дослідженні особи хулігана в якості кримінально активної, зухвало-провокуючої сторони;

– підходи до визначення обставин соціальної обумовленості кримінально-правової заборони хуліганських дій, котрі було диференційовано на: історичні (відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті); прогностичні (наявність можливості запобігання суспільно небезпечним діям кримінально-правовими засобами, суспільна корисність та кримінально політична адекватність криміналізації (співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони), наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння); техніко-юридичні (системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони);

– підходи до детермінаційного комплексу хуліганства, який складається з системи: а) тих детермінант, що спричиняються, корелюються та обумовлюються загально кримінальними детермінантами (загальних для всіх видів кримінальних правопорушень причин і умов, що їх породжують та сприяють у їх вчиненні); б) тих, що характерні тільки для злочинності у сфері громадського порядку та моральності; в) тих, що безпосередньо детермінують вчинення хуліганства. Доведено, що у випадку із хуліганством структура детермінації змінюється. Окремі базові чинники в детермінації загальної кримінально протиправної діяльності втрачають свій вплив до зміщуються з причин до умов;

– підходи до кримінологічної характеристики хуліганств. Проаналізовано стан, структуру, динаміку та географію хуліганств; охарактеризовано основні

причини латентності кримінального правопорушення; надано характеристику факультативних ознак об'єктивної сторони хуліганства, його ціни та фонових явищ; *набули подальшого розвитку:*

– доктринальний підхід до зміни нині існуючої парадигми кримінологічних досліджень. Доведено необхідність у фундаментальних перетвореннях, котрі полягатимуть у створенні нових, сучасних та ефективних кримінологічних, віктимологічних та кримінально-правових заходів та засобів запобігання таким деструктивним феноменам як кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності;

– герменевтичні підходи до встановлення етапів механізму індивідуальної профілактики хуліганства, до яких доцільно віднести: 1) виявлення осіб, схильних до вчинення хуліганських дій (ті, що мають певні залежності, притягувались до адміністративної/кримінальної відповідальності за хуліганство тощо); 2) встановлення особливостей механізму кримінально-протиправної поведінки (детермінаційний комплекс); 3) вивчення особи кримінального правопорушника, його громадської позиції та ролі у суспільстві (мікросоціальні зв'язки); 4) планування запобіжних заходів із урахуванням індивідуального детермінаційного комплексу правопорушника; 5) реалізація індивідуально-профілактичних засобів; 6) фіксація досягнутих результатів та тимчасовий контроль з метою своєчасного попередження рецидиву.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення наукових проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021);

- *правозастосовній діяльності* – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій, організаційних рішень і цільових програм (планів) з питань запобігання кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності (акт впровадження в діяльність ГУНП в Донецькій області від 19.07.2021);

- *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, а також проведення різних видів занять з відповідних дисциплін у системі підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів, превентивної діяльності Національної поліції України (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 19.07.2021).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено у статті, підготовленій у співавторстві: «Соціальна обумовленість кримінально-правової заборони хуліганських дій» (особистий внесок автора – 70 %).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження було презентовано та обговорено на міжнародних науково-практичних конференціях:

«Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.), «Проектування безпекового середовища громад» (м. Маріуполь, 2 липня 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у восьми наукових публікаціях, серед яких 1 монографія, 1 стаття у зарубіжному виданні, 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві тези доповідей у збірниках наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань на 22 сторінках) та 10 додатків (61 сторінка). Повний обсяг дисертації становить 286 сторінок, з них основного тексту – 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його зв'язок із науковими програмами, планами та темами, розкрито стан наукової розробленості, окреслено об'єкт, предмет, мету і завдання, сформульовано наукову новизну, основні теоретичні положення, що виносяться на захист і практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації, охарактеризовано структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження запобігання хуліганству» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Генеза розвитку хуліганства як кримінального правопорушення»* надано характеристику еволюції хуліганства та шляхів запобігання йому, визначено оптимальну модель кримінологічного дослідження хуліганства у реаліях сьогодення.

Встановлено, що поняття «хуліганство» з'явилося у вітчизняній мові, літературі та офіційних джерелах наприкінці ХІХ ст., хоча саме діяння мало місце протягом усієї історії розвитку суспільства, держави і права, при цьому завжди оцінювалося з боку суспільства і держави як негативне явище. Дослідження ранніх та більш пізніх нормативно-правових актів («Руська правда», церковних статутів, договорів Київських князів з Візантією, Новгородських і Псковських судних грамот, Литовських статутів, Московських Судебників 1497 і 1550 рр., актів Гетьманської держави тощо) дозволило підсумувати відсутність норми, котра встановлювала б кримінальну відповідальність за хуліганство. Перші схожі норми з'явилися у період козацької держави, яка була створена внаслідок визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. У вітчизняному кримінальному праві термін «хуліганство» з'явився відносно нещодавно. Міра юридичної відповідальності визначалась з урахуванням статусу особи, яка його вчинила. За аналогією із сучасним українським законодавством до осіб, що вчинили хуліганство, застосовувались заходи адміністративної або кримінальної відповідальності.

Із набуттям незалежності України та оновленням кримінального законодавства, норма про хуліганство залишилась у структурі КК України. Недолуге її конструювання дозволяло зловживати кримінальним законодавством, впроваджувати авторитарні політичні рішення з метою пригнічення розвитку демократичного руху. Сучасне конструювання нормативного припису ст. 296 КК України викликає низку нарікань з боку вчених через наявність оціночних категорій та невизначеність формулювань. Підсумовано, що з урахуванням того, що зазначені вади можуть негативно відобразитись на стані кримінально-правового забезпечення захисту людини та громадянина, з одного боку, та використовуватись у процесах зловживанням правом – з іншого, текст ст. 296 КК України потребує системного перегляду.

У підрозділі 1.2. «Соціальна обумовленість кримінально-правової заборони хуліганських дій» обґрунтовано доцільність аналізу соціальної обумовленості кримінально-правової заборони хуліганських дій як наскрізної кримінально-правової категорії, з урахуванням системних зв'язків між усіма складами кримінальних правопорушень, конструктивною ознакою яких є хуліганські дії.

З урахуванням особливостей призначення нормативних приписів КК України, що забороняють хуліганські дії, у системі кримінально-правового регулювання визначено систему обставин соціальної обумовленості кримінально-правової заборони хуліганських дій: історичні (відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті); прогностичні (наявність можливості запобігання суспільно небезпечним діям кримінально-правовими засобами, суспільна корисність та кримінально політична адекватність криміналізації (співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони), наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні дії); техніко-юридичні (системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони).

Під час дослідження прогностичних обставин кримінально-правової заборони хуліганських дій дослідницьку увагу зосереджено на суспільній небезпечності цього діяння (двох основних критеріях – об'єкт кримінального правопорушення та інтенсивність кримінально протиправного посягання). Доведено, що через абстрактність розуміння громадського порядку існує складність його сприйняття як об'єкта хуліганства. Вказано, що подібну хуліганським діям інтенсивність (з притаманними ознаками грубого порушення, явної неповаги до суспільства, зухвалості та виняткового цинізму) мають й інші види споріднених протиправних діянь. Тому оцінити цей показник суспільної небезпечності фактично неможливо. Доводиться, що кваліфікуючі ознаки хуліганства не відповідають ознакам системності та нормативної несуперечливості. За іншими елементами політичних обставин (окрім наявності ресурсів) також встановлюється не повна відповідність. На підставі дослідження техніко-юридичних обставин кримінально-правової заборони хуліганських дій констатовано, що редакції ст. 296 КК України властиві неточності формулювань. Це у цілому призводить до існування суперечливості між нормами КК України,

наділяє суд та правоохоронні органи надмірними дискреційними повноваженнями. У результаті дослідження встановлено, що кримінально-правова заборона хуліганських дій на рівні існування ст. 296 КК України, є не у повній мірі соціально обумовленою.

У підрозділі 1.3. «Кримінально-правові ознаки хуліганства» проаналізовано суспільну небезпечність хуліганства та особливості складу цього кримінального правопорушення.

Доведено, що основними ознаками, які характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України є грубе порушення громадського порядку, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. Усі конструктивні ознаки об'єктивної сторони хуліганства є настільки оціночними, що на рівні правозастосовної практики не розроблено усталених підходів до застосування зазначеної норми. Це своєю чергою, є додатковим фактором зловживання, судової та слідчої дискреції. Наголошено на тому, що хуліганство вчиняється виключно з прямим умислом. Відрізняє хуліганство від інших кримінальних правопорушень його мотив, котрий за своїм змістом відповідає змісту поняття «мотив явної неповаги до суспільства». Саме ця ознака використовується під час конструювання кваліфікованих складів інших суміжних протиправних діянь. Вона може охоплювати системно характеризувати й об'єктивні ознаки хуліганства, перебувати з ними у тісній взаємодії. Хуліганський мотив характеризує не тільки спонукання кримінального правопорушника, але й системно вирізняє його від інших осіб, що вчинюють суспільно небезпечні діяння. Саме цей мотив свідчить про антигромадську, антисоціальну спрямованість правопорушника.

Вказано, що змістовна невизначеність поняття громадського порядку, відсутність офіційно визнаних правил розмежування хуліганства від суміжних кримінальних правопорушень, що вчиняються з ознаками хуліганських дій, ставлять під сумнів доцільність передбачення кримінальної відповідальності за хуліганство на рівні окремої статті КК України (ст. 296). Зазначено, що поза суспільними відносинами, поза сферою людської діяльності, поза межами відкритості та доступності для оточуючих сприйняття хуліганських дій, особу неможливо притягнути до кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених ст. 296 КК України.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика хуліганства» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Стан і тенденції хуліганства в Україні» проаналізовано статистичні дані та кримінальні провадження щодо стану і тенденцій хуліганства України.

Встановлено, що середній коефіцієнт хуліганства у загальній структурі злочинності складає 0,79%. Всього з 2013 р. по 2020 р. було зареєстровано 31506 хуліганств. У 2013 р. було зареєстровано 6315 хуліганств (1,12% від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень), у 2014 р. – 4962 (0,94%), у 2015 р. – 4120 (0,72%), у 2016 р. – 3896 (0,68%), у 2017 р. – 3308 (0,67%), у 2018 р. – 3215 (0,69%), у 2019 р. – 3290 (0,78%), у 2020 р. – 2400 (0,72%). Визначено вади

офіційної статистичної звітності у контексті визначення питомої ваги хуліганства серед усіх кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності. Так, лише до 2016 р. можна простежити питому вагу хуліганства серед цих кримінальних правопорушень (1,6%). За офіційними статичними показниками встановлено, що кількість зареєстрованих хуліганств з кожним роком зменшується (що пояснюється латентністю, недолугістю законодавчої конструкції, реформуванням правоохоронних органів та поступовою діджиталізацією суспільного життя).

Окрему увагу приділено географії вчинення хуліганств в Україні, встановлено суттєву різницю в інтенсивності розглядуваних кримінально протиправних проявів за регіонами України. За кількістю вчинених (зареєстрованих) хуліганств усі регіони України розподілено на п'ять категорій: 1) регіони з дуже високим рівнем вчинення хуліганств (більше 300 на рік; м. Київ та Харківська область, іноді – Дніпропетровська область); 2) регіони з високим рівнем вчинення хуліганств (від 200 до 299 на рік; Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Львівська, Одеська області); 3) регіони з середнім рівнем вчинення хуліганств (від 100 до 199 на рік; Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Сумська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області); 4) регіони з помірним рівнем вчинення хуліганств (від 50 до 99 на рік; Волинська, Донецька, Запорізька, Полтавська, Рівненська, Тернопільська області); 5) регіони з низьким рівнем вчинення хуліганств (від 1 до 49 на рік; Кіровоградська та Херсонська області). Наголошено на тому, що всім регіонам України властива тенденція зниження рівня вчинення хуліганств. Вона обумовлюється, перш за все, впровадженням безпекових проектів в Україні, запровадженням діяльності патрульної поліції, реформуванням правоохоронних органів та діджиталізацією суспільного життя.

У підрозділі 2.2. *«Детермінанти, що впливають на вчинення хуліганства»* проаналізовано детермінаційний комплекс (сукупність причин та умов, що породжують та обумовлюють вчинення того чи іншого кримінального правопорушення) хуліганства в Україні.

Визначено, що детермінаційний комплекс хуліганства складається з системи: а) тих детермінант, що спричиняються, корелюються та обумовлюються загально кримінальними детермінантами (загальних для всіх видів кримінальних правопорушень причин і умов, що їх породжують та сприяють у їх вчиненні); б) тих, що характерні тільки для злочинності у сфері громадського порядку та моральності; в) тих, що безпосередньо детермінують вчинення хуліганства. Доведено, що у випадку із хуліганством структура детермінації змінюється. Окремі базові чинники в детермінації загальної кримінально протиправної діяльності втрачають свій вплив до зміщуються з причин до умов.

Обґрунтовано, що залежно від сфери виникнення й функціонування, а також потенційного впливу на вчинення хуліганства, причини та умови хуліганства слід розподіляти на дві групи: перша – чинники (причини) хуліганства – комплекс культурних та соціально-психологічних детермінант. Друга група – умови вчинення хуліганства (соціально-економічні, політичні,

правові, організаційно-управлінські (в тому числі недоліки правоохоронної і правозастосовної діяльності)).

Доведено, що на індивідуальному рівні причиною хуліганства є сформована під впливом різних негативних явищ і процесів антисуспільна установка (неповага до суспільства) в свідомості особи, яка спричиняє в неї рішучість грубо порушити громадський порядок поєднуючи це з особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Окрему увагу присвячено необхідності закріплення на законодавчому рівні (КПК України) окремого обов'язку органів досудового розслідування щодо виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, під час досудового розслідування. Також зосереджено увагу фонових явищах хуліганства – зловживанні алкогольними напоями, наркотичними речовинами, дитячій безпритульності та бездоглядності.

У підрозділі 2.3. *«Характеристика осіб, які вчиняють хуліганство, та віктимологічна характеристика жертв хуліганства»* здійснено аналіз основних кримінологічних ознак особи хулігана та віктимологічних особливостей жертви за такими групами критеріїв: соціально-демографічні, морально-психологічні, соціально-рольові та кримінально-правові ознаки.

Розроблено типовий кримінологічний портрет хулігана. Доведено, що хуліган – це працездатна особа чоловічої статі (94%), у віці 18–39 років (65%), яка має середню та/або професійно-технічну освіту (65%), не працює і не навчається (70%), не перебуває у шлюбі (72%) та не має дітей (71%), схильна до зловживання вживання спиртними напоями (73%). 76% хуліганів мешкають у тому ж населеному пункті, де вчинили кримінальне правопорушення. 70% осіб, які вчинили хуліганство раніше не вчиняли його та не мали судимості за вчинення інших кримінальних правопорушень. Встановлено, що доволі високою та стабільною кримінальною активністю характеризуються особи у віці 40-54 років (12%). Діти у цілому вчиняють 6% хуліганств. Серед «молодих хуліганів» частка осіб жіночої статі є більшою, ніж серед дорослих хуліганів. 87% усіх хуліганств вчиняється громадянами України. Іноземці вчиняють хуліганство приблизно у 1,5-2% випадків. Серед іноземців значний відсоток хуліганів – громадяни країн СНД.

Проведеним дослідженням встановлено, що під час вчинення майже кожного третього хуліганства є наявною конкретно визначена жертва злочину. Жертвою хуліганства може стати будь-яка фізична або юридична особа, якій хуліганом завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Констатовано, що в офіційній статистиці наявна інформація лише про потерпілих від хуліганства неповнолітніх (у 2016 р. – 80 хуліганств (2%), у 2017 р. – 70 (2,1%) , у 2018 р. – 61 (1,9%), у 2019 р. – 86 (2,6%), у 2020 р. – 64 (2,7%).

Запропоновано ввести до офіційної статистичної інформації критерій потерпілого від хуліганства. За результатами вивчення кримінальних справ встановлено, що під час вчинення кожного третього хуліганства був наявний потерпілий (37%). 78% потерпілих від хуліганства – фізичні особи, 22% – юридичні. 69% усіх потерпілих від хуліганства – це чоловіки, 31% – жінки.

Найвищим ступенем віктимності характеризуються особи у віці від 18 до 35 років (65%). Потерпілими від хуліганства ставали особи з професійною, професійно-технічною освітою (25%), середньою освітою (23%), вищою освітою (22%), неповною вищою освітою (10%), школярі (8%). Робиться висновок, що освітній рівень у віктимологічному пізнанні жертв хуліганства не є віктимно значущою ознакою. 50% потерпілих від хуліганства не були знайомі з правопорушниками, а 38 % були випадковими знайомими. 52% потерпілих від хуліганства перебували у нормальному стані, 11% - у хворобливому, 11% - у безпорадному. Своєю чергою 26% потерпілих мали підвищений рівень віктимності (особи, що перебували у стані алкогольного (19%) та наркотичного (7%) сп'яніння). 81% потерпілих раніше не вчиняли злочинів. 14% осіб раніше вчиняли злочин, серед них: 9% - особи раніше судимі, судимість яких погашена; 5% особи раніше судимі, судимість яких не погашена. Усіх жертв хуліганства розподілено на дві групи: 1) випадкова жертва (88%); 2) жертва з високим ступенем ризику (12%).

Розділ 3 «Запобігання вуличній злочинності з урахуванням національних традицій та зарубіжного досвіду» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Загальносоціальні заходи запобігання хуліганству»* проаналізовано основні заходи загальносоціального запобігання хуліганству в Україні.

Вказано, що під загальносоціальним запобіганням хуліганству необхідно розуміти сукупність соціально-культурних, економіко-політичних та педагогіко-правових заходів та засобів, спрямованих на раннє встановлення та усунення деструктивних явищ, котрі обумовлюють та/або сприяють вчиненню кримінально протиправних хуліганських дій. Встановлено, що загальносоціальне запобігання хуліганству має проводитись за наступними напрямками: 1) *правовий* – розробка та інтегрування державних програм та стратегій удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази; перегляд кримінального законодавства в частині відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності; 2) *політико-економічний* – підвищення рівня матеріального забезпечення громадян шляхом перегляду співвідношення середнього місячного доходу із цінами на товари та послуги (у тому числі – комунальні); 3) *соціальний* – удосконалення процесу взаємодії з особливо уразливими категоріями громадян (особи похилого віку, особи з інвалідністю, вагітні жінки тощо); підтримка державних програм та заходів, спрямованих на популяризацію здорового способу життя; взаємодія з міжнародними соціальними організаціями; залучення ЗМІ; 4) *педагогічний* – удосконалення системи правової освіти; популяризація культурного та наукового розвитку, творчості тощо.

У підрозділі 3.2. *«Спеціально-кримінологічні заходи запобігання хуліганству»* проаналізовано основні спеціально-кримінологічні заходи запобігання хуліганству.

Вказано, що під спеціально-кримінологічним запобіганням хуліганству необхідно розуміти сукупність засобів та заходів, спрямованих на усунення

детермінаційного комплексу та фонових явищ, провокуючих хуліганські дії, котрі здійснюються спеціальними органами, організаціями (у т.ч. – громадськими) та установами, однією з функцій яких є протидія кримінально протиправним діям проти громадського порядку та моральності. Досвід зарубіжних країн (Франція, Італія тощо) дозволили підсумувати унікальну превентивну та посткримінальну ефективність взаємодії громадськості із особами, котрі вчинили хуліганські дії.

До заходів спеціально-кримінологічного запобігання хуліганству необхідно віднести: 1) *інформаційно-освітні* – створення локальних спеціальних програм протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності, популяризація серед населення законслухняності, а також елементарних заходів безпеки; 2) *соціальні* – залучення громадськості та спеціальних організацій, діяльність яких спрямована на протидію кримінально протиправним проявам; 3) *тактичні* – ведення картографічного обліку місць, в яких найбільш часто було вчинено хуліганство, кримінологічного обліку та прогнозування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності; 4) *технічні* – удосконалення технічного контролю за розважальними закладами; 5) *віктимологічні* – виховна робота з особами з високим віктимним індексом.

У підрозділі 3.3. «Індивідуально-профілактичні заходи запобігання хуліганству» розглянуто найбільш ефективні індивідуально-профілактичні заходи запобігання хуліганству.

Структуровано механізм індивідуального запобігання хуліганству на наступні етапи: 1) виявлення осіб, схильних до вчинення хуліганських дій (ті, що мають певні залежності, притягувались до адміністративної/кримінальної відповідальності за хуліганство тощо); 2) встановлення особливостей механізму кримінально-протиправної поведінки (детермінаційний комплекс); 3) вивчення особи кримінального правопорушника, його громадської позиції та ролі у суспільстві (мікросоціальні зв'язки); 4) планування запобіжних заходів із урахуванням індивідуального детермінаційного комплексу правопорушника; 5) реалізація індивідуально-профілактичних засобів; 6) фіксація досягнутих результатів та тимчасовий контроль з метою своєчасного попередження рецидиву. Доведено, що під індивідуальним запобіганням хуліганству необхідно розуміти комплекс кримінологічно-психологічних заходів та засобів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та корекцію особистісних якостей людини (ціннісні орієнтації, мотиви тощо), котрі спотворюють у її свідомості встановлені заборони на порушення громадського порядку і моральності та обумовлюють прагнення вчинити хуліганські дії з метою самореалізації та демонстрації антигромадської поведінки.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення наукових праць вчених, положень чинного законодавства України, а також правоохоронної та судової практики

розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу надання кримінологічної характеристики та визначення особливостей кримінологічного запобігання хуліганству в Україні. Основні результати дослідження полягають у наступному:

1. Дослідження ранніх та більш пізніх нормативно-правових актів («Руська правда», церковних статутів, договорів Київських князів з Візантією, Новгородських і Псковських судних грамот, Литовських статутів, Московських Судебників 1497 і 1550 рр., актів Гетьманської держави тощо) дозволило підсумувати відсутність норми, котра встановлювала б кримінальну відповідальність за хуліганство. Перші схожі норми з'явилися у період козацької держави, яка була створена внаслідок визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. У вітчизняному кримінальному праві термін «хуліганство» з'явився відносно нещодавно – у середині XX століття. Міра юридичної відповідальності визначалась з урахуванням статусу особи, яка його вчинила. За аналогією із сучасним українським законодавством до осіб, що вчинили хуліганство, застосовувались заходи адміністративної або кримінальної відповідальності. Сучасне конструювання нормативного припису ст. 296 КК України викликає низку нарікань з боку вчених через наявність оціночних категорій та невизначеність формулювань.

2. З урахуванням особливостей призначення нормативних приписів кримінального законодавства України, що забороняють хуліганські дії, у системі кримінально-правового регулювання визначено систему обставин соціальної обумовленості кримінально-правової заборони хуліганських дій: історичні (відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті); прогностичні (наявність можливості запобігання суспільно небезпечним діям кримінально-правовими засобами, суспільна корисність та кримінально політична адекватність криміналізації (співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони), наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні дії); техніко-юридичні (системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони). У результаті дослідження встановлено, що кримінально-правова заборона хуліганських дій на рівні існування ст. 296 КК України, є не у повній мірі соціально обумовленою.

3. Основним об'єктом хуліганства є громадський порядок. З об'єктивної сторони хуліганство є кримінальним правопорушенням із формальним складом, вчиняється виключно в активній формі. Ознаками, які характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України є грубе порушення громадського порядку, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. Суб'єкт кримінального правопорушення – загальний. Хуліганство вчиняється виключно з прямим умислом. Відрізняє хуліганство від інших кримінальних правопорушень його мотив, котрий за своїм змістом відповідає змісту поняття «мотив явної неповаги до суспільства». Саме ця ознака використовується під час конструювання кваліфікованих складів інших суміжних кримінальних правопорушень.

4. Детермінаційний комплекс хуліганства складається з системи: а) тих детермінант, що спричиняються, корелюються та обумовлюються загальнокримінальними детермінантами (загальних для всіх видів кримінальних правопорушень причин і умов, що їх породжують та сприяють у їх вчиненні); б) тих, що характерні тільки для злочинності у сфері громадського порядку та моральності; в) тих, що безпосередньо детермінують вчинення хуліганства. У випадку із хуліганством структура детермінації змінюється. Окремі базові чинники в детермінації загальної злочинності втрачають свій вплив до зміщуються з причин до умов. Залежно від сфери виникнення й функціонування, а також потенційного впливу на вчинення хуліганства, причини та умови хуліганства слід розподіляти на дві групи: перша – чинники (причини) хуліганства – комплекс культурних та соціально-психологічних детермінант. Друга група – умови вчинення хуліганства (соціально-економічні, політичні, правові, організаційно-управлінські (в тому числі недоліки правоохоронної і правозастосовної діяльності)). На індивідуальному рівні причиною хуліганства є сформована під впливом різних негативних явищ і процесів антисуспільна установка (неповага до суспільства) в свідомості особи, яка спричиняє в неї рішучість грубо порушити громадський порядок поєднуючи це з особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

5. Середній коефіцієнт хуліганства у загальній структурі злочинності складає 0,79%. Всього з 2013 р. по 2020 р. було зареєстровано 31506 хуліганств. У 2013 р. було зареєстровано 6315 хуліганств (1,12% від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень), у 2014 р. – 4962 (0,94%), у 2015 р. – 4120 (0,72%), у 2016 р. – 3896 (0,68%), у 2017 р. – 3308 (0,67%), у 2018 р. – 3215 (0,69%), у 2019 р. – 3290 (0,78%), у 2020 р. – 2400 (0,72%). За кількістю вчинених (зареєстрованих) хуліганств усі регіони України розподілено на п'ять категорій: 1) регіони з дуже високим рівнем вчинення хуліганств (більше 300 на рік; м. Київ та Харківська область, іноді – Дніпропетровська область); 2) регіони з високим рівнем вчинення хуліганств (від 200 до 299 на рік; Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Львівська, Одеська області); 3) регіони з середнім рівнем вчинення хуліганств (від 100 до 199 на рік; Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Сумська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області); 4) регіони з помірним рівнем вчинення хуліганств (від 50 до 99 на рік; Волинська, Донецька, Запорізька, Полтавська, Рівненська, Тернопільська області); 5) регіони з низьким рівнем вчинення хуліганств (від 1 до 49 на рік; Кіровоградська та Херсонська області).

6. Хуліган – це працездатна особа чоловічої статі (94%), у віці 18–39 років (65%), яка має середню та/або професійно-технічну освіту (65%), не працює і не навчається (70%), не перебуває у шлюбі (72%) та не має дітей (71%), схильна до зловживання вживання спиртними напоями (73%). 76% хуліганів мешкають у тому ж населеному пункті, де вчинили кримінальне правопорушення. 70% осіб, які вчинили хуліганство раніше не вчиняли його та не мали судимості за вчинення інших злочинів. Доволі високою та стабільною кримінальною активністю характеризуються особи у віці 40–54 років (12%). Діти

у цілому вчиняють 6% хуліганств. Серед «молодих хуліганів» частка осіб жіночої статті є більшою, ніж серед дорослих хуліганів. 87% усіх хуліганств вчиняється громадянами України. Іноземці вчиняють хуліганство приблизно у 1,5-2% випадків. Серед іноземців значний відсоток хуліганів – громадяни країн СНД.

7. Під загальносоціальним запобіганням хуліганству необхідно розуміти сукупність соціально-культурних, економіко-політичних та педагогіко-правових заходів та засобів, спрямованих на раннє встановлення та усунення деструктивних явищ, котрі обумовлюють та/або сприяють вчиненню кримінально протиправних хуліганських дій. Загальносоціальне запобігання хуліганству має проводитись за наступними напрямками: 1) правовий – розробка та інтегрування державних програм та стратегій удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази; перегляд кримінального законодавства в частині відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності; 2) політико-економічний – підвищення рівня матеріального забезпечення громадян шляхом перегляду співвідношення середнього місячного доходу із цінами на товари та послуги (у тому числі – комунальні); 3) соціальний – удосконалення процесу взаємодії з особливо уразливими категоріями громадян (особи похилого віку, особи з інвалідністю, вагітні жінки тощо); підтримка державних програм та заходів, спрямованих на популяризацію здорового способу життя; взаємодія з міжнародними соціальними організаціями; залучення ЗМІ; 4) педагогічний – удосконалення системи правової освіти; популяризація культурного та наукового розвитку, творчості тощо.

Під спеціально-кримінологічним запобіганням хуліганству необхідно розуміти сукупність засобів та заходів, спрямованих на усунення детермінаційного комплексу та фонових явищ, провокуючих хуліганські дії, котрі здійснюються спеціальними органами, організаціями (у т.ч. – громадянськими) та установами, однією з функцій яких є протидія кримінально протиправним діянням проти громадського порядку та моральності. До заходів спеціально-кримінологічного запобігання хуліганству, на нашу думку, необхідно віднести: 1) інформаційно-освітні – створення локальних спеціальних програм протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності, популяризація серед населення законослухняності, а також елементарних заходів безпеки; 2) соціальні – залучення громадськості та спеціальних організацій, діяльність яких спрямована на протидію кримінально протиправним проявам; 3) тактичні – ведення картографічного обліку місць, в яких найбільш часто було вчинено хуліганство, кримінологічного обліку та прогнозування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності; 4) технічні – удосконалення технічного контролю за розважальними закладами; 5) віктимологічні – виховна робота з особами з високим віктимним індексом.

Під індивідуально-профілактичним запобіганням хуліганству необхідно розуміти комплекс кримінологічного-психологічних заходів та засобів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та корекцію особистісних якостей

людини (ціннісні орієнтації, мотиви тощо), котрі спотворюють у її свідомості встановлені заборони на порушення громадського порядку і моральності та обумовлюють прагнення вчинити хуліганські дії з метою самореалізації та демонстрації антигромадської поведінки. До етапів механізму індивідуальної профілактики доцільно віднести 1) виявлення осіб, схильних до вчинення хуліганських дій (ті, що мають певні залежності, притягувались до адміністративної/кримінальної відповідальності за хуліганство тощо); 2) встановлення особливостей механізму кримінально-протиправної поведінки (детермінаційний комплекс); 3) вивчення особи кримінального правопорушника, його громадської позиції та ролі у суспільстві (мікросоціальні зв'язки); 4) планування запобіжних заходів із урахуванням індивідуального детермінаційного комплексу правопорушника; 5) реалізація індивідуально-профілактичних засобів; 6) фіксація досягнутих результатів та тимчасовий контроль з метою своєчасного попередження рецидиву.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Dmytro Demchyshyn. General social measures to prevent holiganace. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 8(36). Vol 1. S. 196-202.
2. Демчишин Д.А. Запобігання хуліганським діям: генеза розвитку законодавства. *Правове забезпечення публічної безпеки громад: досвід України та країн Європейського Союзу: колективна монографія* / За заг. ред. А.Г. Бобкової, А.М. Захарченка. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2021. С. 147-155.
3. Демчишин Д.А. Основний безпосередній об'єкт хуліганства та перспективи подальшого розвитку законодавства про кримінальну відповідальність. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 92-99.
4. Назимко Є.С., Демчишин Д.А. Соціальна обумовленість кримінально-правової заборони хуліганських дій. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 2. С. 74-87.
5. Демчишин Д.А. Суб'єктивні ознаки хуліганства за кримінальним правом України. *Приватне та публічне право*. 2021. № 1. С. 77-81.
6. Демчишин Д.А. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання хуліганств. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 380-383.
7. Демчишин Д.А. Про соціальну необумовленість хуліганства, як окремого складу злочину. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р. Запоріжжя: Запорізька міська Громадська організація «Істина», 2020. С. 103-107.
8. Демчишин Д.А. Дорадянський період розвитку кримінально-правового забезпечення запобігання хуліганству. *Проектування безпекового середовища громад*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Маріуполь,

2 липня 2021 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Київ : ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2021. С. 124-130.

АНОТАЦІЇ

Демчишин Д.А. Кримінологічна характеристика та запобігання хуліганству в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). – Донецький державний університет внутрішніх справ. – Маріуполь, 2021.

Дисертацію присвячено розгляду особливостей запобігання хуліганству в Україні. Автор вказує, що з розвитком суспільних відносин, окремі приписи кримінального законодавства було піддано змінам та доповненням. Не обійшли стороною такі зміни й ст. 296 чинного Кримінального кодексу України, що були обумовлені як суто предметною необхідністю, спрямованою на зміцнення кримінально-правової охорони публічного порядку, так і системними варіаціями у галузі кримінального права, пов'язаними із необхідністю імплементації у чинне законодавство таких юридичних категорій як «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок». На сьогодні за чинним КК України хуліганство є кримінальним правопорушенням, що поділяється на види: кримінальний проступок (ч. 1 ст. 296 КК України), так і злочин (ч.ч. 2-4 ст. 296 КК України). З урахуванням особливостей призначення нормативних приписів кримінального законодавства України, що забороняють хуліганські дії, у системі кримінально-правового регулювання автором визначено систему обставин соціальної обумовленості кримінально-правової заборони хуліганських дій: історичні (відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті); прогностичні (наявність можливості запобігання суспільно небезпечним діям кримінально-правовими засобами, суспільна корисність та кримінально політична адекватність криміналізації (співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони), наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні дії); техніко-юридичні (системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони). В дослідженні автором доводиться думка про те, що кримінально-правова заборона хуліганських дій на рівні існування ст. 296 КК України, не у повній мірі соціально обумовлена.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, хуліганство, запобігання, детермінанти, громадський порядок, моральність, зухвалість, вогнепальна та холодна зброя, кримінальне правопорушення.

Демчишин Д.А. Криминологическая характеристика и предотвращение хулиганства в Украине. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (081 – Право). – Донецкий государственный университет внутренних дел. – Мариуполь, 2021.

Диссертация посвящена рассмотрению особенностей предотвращения хулиганства в Украине. Указывается, что термин «хулиганство» в отечественном уголовном праве появился относительно недавно. Несмотря на то, что указанный термин является иноязычным, он достаточно прочно закрепился в украинской уголовно-правовой традиции. Это связано с тем, что само явление хулиганства было известно на украинских землях, хотя имело другое название вроде «озорства», которое каралось в особых условиях – в связи с его совершением определенными лицами со специальным правовым статусом, в определенных местах. Мера юридической ответственности определялась с учетом статуса лица, его совершившего. По аналогии с современным украинским законодательством к лицам, совершившим хулиганство, применялись меры административной или уголовной ответственности. Автор обращает внимание на то, что с развитием общественных отношений, отдельные предписания уголовного законодательства были подвергнуты изменениям и дополнениям. Не обошли стороной такие изменения и ст. 296 действующего Уголовного кодекса Украины, которые были обусловлены как чисто предметной необходимостью, направленной на укрепление уголовно-правовой охраны общественного порядка, так и системными вариациями в области уголовного права, связанными с необходимостью имплементации в действующее законодательство таких юридических категорий как «уголовное преступление» и «уголовный проступок». С учетом особенностей назначения нормативных предписаний уголовного законодательства Украины, запрещающих хулиганские действия в системе уголовно-правового регулирования, автором определена система обстоятельств социальной обусловленности уголовно-правового запрета хулиганских действий: исторические (соответствие историческим традициям или изменениям в общественной жизни); прогностические (наличие возможности предотвращения общественно опасных деяний уголовно-правовыми средствами, общественная полезность и уголовно политическая адекватность криминализации (соразмерность положительных и отрицательных последствий уголовно-правового запрета), наличие ресурсов для осуществления уголовного преследования лиц, совершивших общественно опасные деяния); технико-юридические (системно-правовая непротиворечивость, четкость и ясность языка, полнота и неизбыточность уголовно-правового запрета). В исследовании автором доказывается мнение о том, что уголовно-правовой запрет хулиганских действий на уровне существования ст. 296 УК Украины, не в полной мере социально обусловлен.

Ключевые слова: уголовная ответственность, хулиганство, предотвращение, детерминанты, общественный порядок, нравственность, дерзость, огнестрельное и холодное оружие, уголовное преступление.

Demchyshyn Dmytro. Criminological characteristics and prevention of hooliganism in Ukraine. – *Qualifying scientific work as a manuscript.*

The thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.08 – criminological law and criminology; criminal executive law (081 – Law). – Donetsk State University of Internal Affairs. – Mariupol, 2021.

The thesis is devoted to consideration the peculiarities of prevention of hooliganism in Ukraine. The author points out that the certain provisions of criminal law have been changed and supplemented due to the development of public relations. The changes of the Art. 296 of Criminal Code of Ukraine were caused by substantive need to strengthen criminal protection of public order, and systematic variations of criminal law to implement such legal categories as «criminal offense» and «criminal fault». Presently, according to the current Criminal Code of Ukraine hooliganism is regarded as a criminal offense that is divided into criminal fault (part 1, Art. 296 of Criminal Code of Ukraine), and crime (parts 2-4, Art. 296 of Criminal Code of Ukraine). The author points out the system of social circumstances, which prohibit hooliganism, according to criminal legislation of Ukraine. Among them, he defines the following types: historical (traditions or changes in social life); prognostic (preventing socially dangerous acts by means of criminal law), public utility and political adequacy of criminalization (positive and negative consequences of prohibition by criminal law); resources for criminal prosecution of persons who committed socially dangerous acts; technical and legal (systematic and legal consistency, clarity of speech, completeness and non-redundancy of prohibition by criminal law).

In the study, the author argues that the criminal prohibition of hooliganism in the Art.296 of Criminal Code of Ukraine is not fully conditioned.

Key words: criminal responsibility, hooliganism, prevention, determinants, public order, morality, audacity, firearms and cold steel arms, criminal offense.